

II. Hadisçiler Toplantısı, Gerede/Bolu

Gelenekselleşme sürecine giren Hadisçiler Toplantısı'nın ikincisi 19-20 Temmuz 2003 tarihlerinde Gerede Avni Akyol Öğretmenevi'nde yapıldı. Toplantıda, "Cumhuriyet Dönemi Hadis Çalışmalarında Yöntem ve Kaynak Sorunu" başlıklı konu üç oturumda ele alındı ve on tebliğ sunuldu.

Doç. Dr. Bünyamin Erul'un ev sahibi sıfatıyla yaptığı açış ve selâmlama konuşmasından sonra "**Hadis İlimleri ve Hadisin Anlaşılmasına Yönelik Çabalar**" başlığını taşıyan ilk oturuma geçildi. Bu oturumun ilk konuşmacısı olan Doç. Dr. Yavuz Ünal, "Cumhuriyet Döneminde Hadis Usulü ve Tarihi Yazarlığı" başlıklı tebliğini sundu. Yavuz Ünal öncelikle ana hatlarıyla 'usul ve tarih yazarlığı'nın ne olduğuna ve konunun tarihi sürecine değindi. Bu girişten sonra Ünal tedvîn ve tasnif dönemlerinde usulün teşekkül sürecini yine ana hatlarıyla verip hicrî IV. yüzyılda müstakil eserlerin yazılmaya başladığı hadis usulü ilminin bu tarihten önce ve sonra yaşadığı değişimlere değindi. Bu gelişme ve değişimlerin ifade edilmesinden sonra hadis usulcülüğünün geçmişte uygulanan kriterlerini tesbit etmek, örneklendirmek, uygulamayla alâkalı ortaya çıkabilecek muhtemel soruları tartışmakla kayıtlı kalacağını ifade eden Ünal, bu çerçevede kalan çalışmaları, "usul" olarak değil de "usul tarihi" olarak algılamanın daha isabetli olacağını, bu anlamda bir usul yazarlığı ile hadis tarihi yazarlığını çok farklı kategorilerde değerlendirme imkânının bulunmadığını ifade etmektedir. Usul konusundaki bu genel değerlendirmeden sonra Ünal, Cumhuriyet dönemi ile ilgili çalışmalara geçerek öncelikle bu dönemin hadise yaklaşım tarzına ve bu tarzın hadisle ilgili eserlere yansımalarına dikkat çekti. Bu eserlerin tamamını değerlendirmeye tabi tutmanın mümkün olmadığını ifade eden Ünal, söz konusu çalışmalardan Hayrettin Karaman'ın, *Hadîse Dâir İlimler ve Hadîs Usûlü* ile başlayıp M. Hayri Kırbasoğlu'nun *Alternatif Hadis Metodolojisi* isimli çalışmasına kadar geçen süreçte kaleme alınan usul eserlerini ana hatlarıyla tanıtmaktadır. Daha sonra Ünal bu eserlerin "toplumdaki ihtiyaca binaen tesbit ettikleri bir hedef kitleye hitap etmeleri" şeklindeki ortak özelliğine dikkat çekmektedir. Ünal'ın ifadesine göre bu hedef kitle, daha

ziyade İmam-Hatip okulları veya İlahiyat Fakültesi öğrencileridir. Hedef kitle genelinde aynı olan bu eserler 'muhafazakâr' veya 'tenkitçi' olmak üzere iki farklı özellik göstermektedir. Ünal alternatif olarak ortaya çıkan bu ikinci tip çalışmaların, farklı tepki göstermiş olsalar bile, ortaya çıkış sebebi açısından birinci yaklaşımdan farklı olmadığı görüşündedir. Ünal verdiği bu bilgilerden sonra, "her iki eğilimin, ön kabullerini bir kenara bırakmak suretiyle, usul tarihini yeniden okuma ve geçmişi tasvir etme noktasında yapacakları çok şeyin olduğu" hatırlatması ile tebliğine son vermektedir.

Bu oturumda ikinci olarak Dr. Abdullah Karahan "Cumhuriyet Döneminde Yapılan Ricâl Çalışmalarının Değerlendirilmesi" başlıklı tebliğini sundu. Karahan tebliğinde özetle şunları söylemektedir: "Cumhuriyet Türkiye'sinde ricâl ilmi ile alâkalı çalışmalar geniş anlamda hadis ilmi alanında yapılan çalışmaların genel özelliklerini taşır. Ülkemizde mevcut cerh ve ta'dil ile alâkalı araştırmalar daha ziyade son yirmi yılın ürünüdür. Bu anlamda ilâhiyat fakültelerinin kuruluşu ve gelişimi büyük etkiye sahiptir. Yapılan çalışmalar ilâhiyat fakültelerinin ve akademik çalışma yapanların çoğalmasına paralel olarak her geçen gün daha fazla artmakta, nitelik olarak da gelişme arz etmektedir. Araştırmaların tamamına yakınının yüksek lisans, doktora ve doçentlik tezi yahut makale olarak yapılması akademik yapılanmanın faydasını göstermesi bakımından önemlidir. Cerh ve ta'dil tetkiklerinin ana konuları olarak cerh ve ta'dilin kuralları, tarihi, lâfızları, problemleri literatürü ve herhangi bir şahsın ricâl tenkidi açısından incelenmesi metodu gibi ana başlıklar zikredilebilir. Çalışmaların çoğunluğu cerh ve ta'dilin kaide ve özelliklerini, başta hadisle ilgilenenler olmak üzere tüm ilâhiyat câmiasına tanıtmayı amaçlayan tasvirî mahiyet taşır. Ülkemizde yapılanmaya başlayan ilâhiyat câmiasının ihtiyaçları, imkânları ve gelişim süreci dikkate alındığında bu tabiidir. Ricâl tenkidi alanındaki çalışmaların az bir kısmı ise tahlilî ve tenkidî niteliktedir. Bunların konularını genellikle cerh ve ta'dille alâkalı tartışma konusu olan meseleler oluşturmaktadır. Yapılan çalışmalar bir bütün olarak tetkik edildiğinde onların ricâl tenkidi metodunu genel hatlarıyla tanıtmayı başardıkları söylenebilir. Fakat hadislerin sıhhatini belirlemede bu metodu kullanırken karşılaşılan zorlukları aşma ve problemlerine çözüm sunabilme açısından elde edilmiş bir başarıdan söz etmek mümkün değildir. Zira bunun için alt yapıyı oluşturacak ve yeni tetkiklere veri sağlayacak daha bir çok çalışmaya gerek vardır. Mevcut çalışmalar henüz bu ihtiyacı karşılamaktan uzaktır. Yeni çalışma türleri yukarıda maddeler halinde belirtilen konularda ve özelliklerde olmalı ve sonraki çalışmalara zemin teşkil edecek ve veri sağlayacak şekilde planlı olarak belirlenmelidir. Bilgisayar ve teknolojik imkânlardan âzami derecede istifade edilmelidir.

"**Eleştirel Yaklaşımlar**" başlığını taşıyan ikinci oturumun ilk konuşmacısı, "Hadis Sistematiğine Yönelik Eleştiriler: Zakir Kadiri Ugan Örneği" isimli

tebliği ile Doç. Dr. Osman Güner idi. Güner tebliğine Zakir Kadiri'nin kısa hayat hikâyesiyle başlamaktadır. Zakir Kadiri hadisçi kimliğiyle tanınmış biri olmamakla birlikte, *Dârülfünun İlahiyat Fakültesi Mecmuası*'nda "Dinî ve Gayri Dinî Rivayetler" adıyla yayımlanan kapsamlı bir makale yazmış ve burada rivayet ve hadis ilmine ilişkin zikre ve tetkike değer önemli görüşler ileri sürmüştür. Ugan bu makalesinde önce "gayri dinî rivayetler" diye müstakil bir bölüm açmış ve burada rivayetin evrensel boyutu üzerinde durmuştur. "Dinî Rivayetler" başlıklı bölümünde ise, önce Tevrat, İncil ve Kur'an gibi kutsal kitaplardaki rivayet olgusu üzerinde durmuş, daha sonra da hadis ilimleri ve rivayetine dair görüş ve eleştirilerini ortaya koymuştur. Zakir Kadiri hadis ilminin sistematigi içerisinde, muhaddislerin yaptığı yanlışlıklar ve eksikliklere işaret eder. Osman Güner'e göre Ugan'ın hadis ilimlerinin tarihsel gelişimi ve sistematigi hakkında öne sürdüğü tesbitlerin genel anlamda doğruluk ve haklılık payı bulunmakla birlikte kimi konulardaki yaklaşımları ve üslubu tartışmaya açıktır. Güner bu hatırlatmayı yaptıktan sonra Ugan'ın isnadın Hz. Peygamber devrinden iki asır geçtikten sonra (yani h. III. asırda) ortaya çıktığı, ki bu görüş müsteşriklerin konuyla ilgili yaklaşımlarıyla örtüşmektedir, sahâbe içerisinde yalancı ve sahtekârların bulunduğu şeklindeki genellemeci ve indirgemeci yaklaşımı, sahâbenin adaletini tenkit konusu yapması, hadis ilminin daha çok isnad ilmi olduğu, metne ve metin tahliline çok az yer verildiği şeklindeki iddialarına değinmiş ve bunları tenkit etmiştir. Güner tebliğini genel bir değerlendirme ile bitirmektedir. Buna göre Ugan'ın bu görüş ve eleştirileri her şeyden önce bize ülkemizde seksenli yıllardan sonra büyük bir yoğunluk kazanmış olan İslâm kültürü ve tarihiyle alakalı –ve özellikle de hadis eksenli– tartışmaların, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren var olduğunu, dolayısıyla İslâm toplumlarının geri kalmışlığının sorgulandığı ve mevcut tarihsel-kültürel öğelerin gerçek İslâmî değerlerle yüzleştirilmeye çalışıldığı bir ortamda, önemli bir tartışma zemininin oluştuğunu göstermektedir. Ayrıca bu tesbitler geçmişten günümüze hadisle meşgul olanların karşılaştığı sorunların ne denli zorlu ve çetrefil olduğunu ve bu sorunların çözümünü için atılacak adımlarda, yapılacak inceleme ve araştırmalarda ne kadar özenli, dikkatli ve seçici olmak gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Bu oturumun bir diğer konuşmacısı olan Yrd. Doç. Dr. Yavuz Köktaş ise "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Hadise Eleştirel Yaklaşım: Hüseyin Cahit Yalçın" başlıklı tebliğine çalışma konusu yaptığı Hüseyin Cahit'in Cumhuriyet öncesi ve sonrasında nerede durduğunu tasvirle başlamakta ve ana hatlarıyla hayatından kesitler sunmaktadır. Köktaş'ın aktardığına göre Hüseyin Cahit Doğu kültürüne karşı Batı kültürünü savunan, Batının etkisinde kaldığını ve Batıların eserleriyle yetiştiğini itiraf eden, pozitivism ve oryantalizmden de etkilenmiş bir edebiyatçı, siyasetçi ve gazeteci kimliğiyle ön plana çıkmaktadır. Bir din adamı değildir, aksine din adamları aleyhine birçok yazı yazmıştır. Böyle

olmakla birlikte Kur'an, Hz. Peygamber ve hadisle ilgili yer yer görüşler serdetmiştir. Köktaş'a göre Hüseyin Cahit günümüz için de geçerli olmak üzere, din tahsili almadığı halde dinî konulara müdahale eden kişileri anlamak açısından önemli bir örnektir. Hüseyin Cahit kendine has bir tür Kur'an müslümanlığı geliştirmiştir. O, İslâmiyet hakkında bilgi edinmek için Kur'an'ın dışında hiçbir kaynağa bakılmaması gerektiğini söylemiştir. Köktaş'a göre Hüseyin Cahit Kur'an'la baş başa kaldığı için de birçok âyetin yorumunu tahrif etmiş, ön yargısına göre anlamlar vermiş, Kur'an müslümanlığı savunucularının düştüğü çeşitli çelişiklere düşmekten kurtulamamıştır. Hüseyin Cahit'in hadislerle güvenmemesinin ötesinde en dikkat çeken yönü de ashâbı yalancılıkla suçlamasıdır. Köktaş Hüseyin Cahit örneğinde Cumhuriyet aydınlarının İslâm düşünce geleneğine yabancı oldukları sonucuna ulaşmakta ve bu kesimin aynı tavrı halen devam ettirdiğini iddia etmektedir.

Yrd. Doç. Dr. H. Musa Bağcı "Celal Nuri İleri'nin Hatemü'l-Enbiya Adlı Eserinde Peygamber Tasavvuru" isimli tebliğine Celal Nuri'nin hayatı hakkında özet bilgilerle başlamakta, tebliğ konusu yaptığı onun *Hatemü'l-Enbiya* isimli eserini ana hatlarıyla tanıtmaktadır. Bağcı'nin verdiği bilgilere göre Celal Nuri bu eserde Hz. Peygamber'in zamanını, muhitini, ırkını, efkârını, hissiyatını, ashâbını tetkikten sonra birtakım ruhî araştırmalara girişmektedir. Celal Nuri bu çalışmasında savunduğu fikirlerinden dolayı İslâm'da reform yapmakla, Hz. Peygamber'i Martin Luter olarak göstermek ve onu psikolog ve dâhî şeklinde vasıflandırmakla, Avrupa'yı taklit edip İslâm'ı Protestanlık'a benzetmekle suçlandığını ifade etmektedir. Celal Nuri'nin peygamber tasavvuru/anlayışı da mevcut siyer geleneğimizden farklı bir bakış açısı sergilemektedir. Ona göre peygamber hem müslümanların abartılı övgülerinden hem de Batıların iftiralarından uzak; söz, fiil ve davranışlarında beşere din-i kat'isini temin etmek düşüncesine sahip, tarihin en büyük zeki ve dâhî insanıdır. Celâl Nuri'ye göre İbn İshak ve İbn Hişâm'ın eserleri hakikate hayli yaklaşmış ve yeni siyer kitapları kadar esâtirin etkisinde kalmamış olan mühim kaynaklar olmakla beraber; resmî oluşları, tarih yazmaktan ziyade edebî yönlere ağırlık vermeleri, eleştiriye yer vermemeleri, taraftar olmaları, Hz. Peygamber'e gerçek dışı vasıflar isnad etmeleri, muhaliflerin ve kâfirlerin mizaç ve âsârına, nebevî telkinlere dair psikolojik tahlillere yer vermemesi açısından da bazı eksiklikler taşımaktadır. Hadisler de ulemâ tarafından nebevî asrın tarihî kaynakları arasında sayılmış olmakla beraber, bunların sıhhatine tam anlamıyla itimat etmek mümkün değildir. Celal Nuri'ye göre Hz. Peygamber'in fikirlerini anlama hususundaki handikaplarımızdan birisi kelimeler ve lafızlardaki anlamların tarihî süreçte anlam kaymasına/sapmasına uğramasıdır. Celal Nuri'nin bu bakış açısı İslâm dünyasında XIX ve XX. yüzyıllarda Hint-Pakistan alt kıtasında Seyyid Ahmed Han'ın (ö. 1817/1898), yine aynı dönemde Mısır'da Muhammed Abduh'la (ö. 1849/1905) başlayan, Reşid Rızâ (ö.

1865/1935), Mahmûd el-Akkâd (ö. 1889/1964) ve Muhammed Heykel'le devam eden bir anlayışın devamı niteliğinde görünmektedir. Zira bu isimler Hz. Peygamber'in beşerî, sosyal ve siyasal kimliğine aşırı vurgu yaparak onu "filozofik nitelikleri haiz bir sosyal reformcu" olarak tasvir etmiş ve olağanüstü sıfatlardan soyutlamışlardır. XIX. yüzyıla gelindiğinde Annemarie Schimmel'in de işaret ettiği gibi çağdaş müslüman biyografi yazarları Hz. Muhammed'in otoritesini tesis etmek için mucizelerden değil, daha ziyade onun Araplar arasında sosyal düzeni tesis etmedeki başarısından bahsetmektedirler. Bağcı'ya göre bu kitabında Celal Nuri ilk dönem siyer kaynaklarıyla birlikte müsteşriklere ait eserleri de kullandığı halde, bunlara hiçbir atıfta bulunmaz, ancak yine de sözü edilen bu çağdaş âlimlerin anlayışlarından etkilenmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Dolayısıyla onun bu bakış açısı, mevcut siyer geleneğinden farklı olmakla beraber özgün bir yapıya sahip görünmemektedir. Musa Bağcı'ya göre İslâm tarihi boyunca ve özellikle de hicrî V. asırdan itibaren yazılan tarih kitaplarında ortaya konan peygamber tasavvuru, ancak Ortaçağ müslümanının ihtiyaçlarını karşılayacak durumdadır. Bu anlayışın rasyonel bir temel üzerine oturan, akıl ve bilgi eksenli bir dünya görüşüne sahip XXI. yüzyıl insanının ihtiyacını karşılaması düşünülemez. Celal Nuri'nin *Hatemu'l-Enbiya'sı* da bu bakış açısına bir katkı olarak düşünülmeli ve bu çaba varsa eksikleri giderilerek ümmetin toplumsal ihtiyaçlarına cevap olacak hale getirilmelidir.

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Yıldırım da "Cumhuriyet Dönemi Hadis-Tasavvuf İlişkisiyle İlgili Yapılan Çalışmaların Kaynak ve Metod Açısından Kritiği" adlı tebliğ ile programa katıldı. Ahmet Yıldırım tebliğinde öncelikle ilgili çalışmalarını kısaca tanıtmakta ve bu yönde daha sonra yapılacak çalışmalarla ilgili bazı tekliflerde bulunmaktadır. Yıldırım'a göre İzmirli İsmail Hakkı ile Tetkik-i Mesâhif-i Şerife ve Mü'ellesât-ı Şer'iyye Reisi Şeyh Safvet arasındaki tartışmalar ve tartışmalar neticesinde kaleme alınan çeşitli yazı ve kitaplar, bu alanla ilgili çalışmalara zemin teşkil etmiştir. Bu ve daha sonra kaleme alınan eserler büyük oranda tasavvuf düşüncesinin şekillenmesinde hadislerin de en az Kur'an kadar rol oynadığını ortaya koymaktadır. Yıldırım'a göre tasavvuf sahasında kaleme alınan bu kitaplardaki hadisler kaynak tesbiti yapıldıktan sonra isnad ve metin tenkidine tabi tutulmalı, epistemolojik değerleri ilmi ve tarafsız çalışmalarla ortaya koyulmalıdır. Tasavvuf ehlinin hadis konusundaki tavrı, hadis rivayeti, hadis ilmiyle ilgili birikimleri ve rivayet usulleri açısından tasavvuf ehlinin muhaddislerden ayrılan yönlerinin belirlenmesi ve ortaya konması gerekmektedir. Tasavvufi eser yazar kişileri tanıma ve dönemlerindeki ilmi, sosyal ve siyasî durumu bilme; daha sonra ortaya çıkan problemlere çözüm bulma ve geçmişi anlama yönüyle de ehemmiyet arz etmektedir. Hadisleri anlama yorumlama noktasından da mutasavvıfların farklı bir yöntem izlemeleri sebebiyle, bu eserlerin toptan kabulü veya toptan reddi sağlıklı bir sonuç vermeyecektir. Dolayısıyla bu yaklaşımları tahlil bağlamında İlahiyat fakültelerinde lisansüstü düzeyde çeşitli çalışmalar

yapılmış ve bunların sayısı on sekize ulaşmıştır. Bunların on dördü doktora ve doktora üstü, dördü ise yüksek lisans seviyesindedir. Yıldırım tebliğinde doktora ve üstü çalışmalardan on tanesini beş kategoride ele almıştır. Ona göre bu çalışmalar önemli bir boşluğu doldursa da kaynak ve metod bakımından hepsi aynı değerde değildir. Ahmet Yıldırım bu noktada yapılacak çalışmalar ve izlenecek yöntemle ilgili bazı tekliflerde bulunmaktadır: Herşeyden önce tasavvuf ve hadis bilim dalları problem olarak görünen hususların halli noktasında devamlı yardımlaşma ve koordinasyon içinde olmalıdır. Bu sebeple köklü bir çözüm olarak, hiç olmazsa ilâhiyat fakültelerinin lisansüstü programlarında, sınırlı da olsa, iki bilim dalının karşılıklı olarak ders değişimleriyle, hayırlı bir kapının açılacağı söylenebilir. Başta klasikleşmiş eserler olmak üzere, çeşitli dönemlerde kaleme alınan kaynakların ve bunların müelliflerinin hadise ve hadisle ilgili meselelere bakışlarını ele alan çalışmalar, hadis-tasavvuf münasebetinin geçirmiş olduğu evreleri ortaya koyacaktır. Bu tür çalışmalar yaygınlaştıkça, sûfilerin hadise bakışları ve hadis kültürleri ortaya çıkacak, her fırsatta tasavvufun Kur'an ve Sünnet kaynaklı olduğunu vurgulayan sûfi muhitler de hadis ilminin gerçek ölçülerini görmüş olacaklardır. Buna tekkelerin el kitapları haline gelmiş hadis kitapları da dahildir. Ancak bu tür çalışmalarda kaçınılmaz şart; tarafsız, objektif, ilmin gerektirdiği vakar ve üslûba uygun olmaları, sırf Allah'ı rızâsını ve gerçeği arayan bir niyet ve irade ile yapılmalıdır.

Toplantının ikinci günü "Hadisleri Anlamaya ve Yorumlamaya Yönelik Çalışmalar" başlığını taşıyan üçüncü oturum ile başladı. Bu oturumun ilk tebliği Doç. Dr. Cemal Ağırman'ın "Ahmed Naim'in Hadis Şerhçiliği" isimli çalışmasıydı. Ağırman tebliğine genel olarak 'çeviri' ve hadislerin çevirisi ile ilgili bazı hususlara dikkat çektiği bir giriş ile başlayıp, ardından ana hatlarıyla Ahmed Naim'in hayatı ve onun gözüyle *Sahih-i Buhârî*'nin özelliklerinden bahsederek devam etmektedir. Ağırman daha sonra müellifin çeviri ve şerhine neden bir Mukaddime ile başladığı konusunu irdelemekte ve özetle şunları söylemektedir: Hadis metinlerinin çevirisi sıradan bir metnin çevirisine benzemez. Yeterli bir hadis kültürüne sahip olmayanlara, hadis ilmene dair bilgiler sunmadan yapılacak bir çeviri faydadan çok zarar getirebilir. İşin zorluğu yanında sorumluluğunun da bilincinde olan Ahmed Naim, bu amaçla öncelikle okuyucuya alt yapı sağlayacak bir girişi tercih etmiştir. Ağırman bu bilgilerden sonra genel olarak 'çeviride yöntem sorunu'nu tartışır. Buna göre iki çeviri tarzı vardır: Formun eşdeğerliliğinin öncelendiği ve anlamın eşdeğerliliğinin öncelendiği çeviriler. Ağırman bu genel bilgilerden sonra Ahmed Naim'in çeviri metodu hakkında bilgi vermekte ve bunlara dair örnekler zikretmektedir. Buna göre Ahmed Naim hem lafza/forma hem de anlama dikkat etmeye çalışmış, rivayetin diğer kaynaklarda yer alan bütün versiyonlarını dikkate almış, farklı algılama ve hükümlere götürecek genel ifadeleri,

değişik versiyonlardaki farklılıklardan yararlanarak parantez içi açıklamalarla kayıtlamış, duruma göre bazan metni yorumlayarak, bazan da ne demek istendiğini dikkate alarak, **literal** tercümeden ziyade **tefsirî** tercüme ile mana vermiştir. Parantez içinde verdiği mâna ve yorumların, olaya, zamanın kabullerine ve hadisin içeriğine uygun olmasına özen göstermiş, zaman zaman bazı fikhî icthadları da tercümeyle yansıtmıştır. Ağırman daha sonra da Ahmed Naim'in çeviride kullandığı dile ve üslûba değinerek bir Osmanlı âlimi olan müellifin kullandığı dilin de doğal olarak, günümüz Türkçesi değil, Osmanlı Türkçesi olduğuna dikkat çeker. Ağırman tüm bu özellikleriyle *Tecrid-i Sarih Tercemesi*'nin, kuru bir tercemeden ibaret olmayıp dipnotlarda oldukça kapsamlı tefsir ve yorumlara, fikhî görüşlere, kelime ve kavram açıklamalarına, rivayet farklarına, tarih ve siyer bilgilerine genişçe yer verildiği bir şerh niteliğinde olduğuna dikkat çekmekte ve Ahmed Naim'in dipnotlarda verdiği bu bilgilerin arz üslûbuna dair örnekler aktarmaktadır. Ağırman daha sonra eserindeki mezhebî izleri gündeme getirir; Kamil Miras'ın Ahmed Naim'in yaptığı izahlarda kendi mezhebî olan Şâfilik'in usul ve görüşlerini öne çıkardığını, eserin üçüncü cildinde ona birtakım tenkitler yönelttiğini söylemektedir. Ancak Ağırman "Kamil Miras'ın bu konuda pek de haklı olduğu söylenemez" diyerek kendisini tenkit etmektedir. Ağırman daha sonra Ahmed Naim'in eserinde faydalandığı kaynaklara ve kaynak kullanma metoduna değinmekte ve müellifin bazı itikadî görüşlerinden bahisle tebliğine son vermektedir. Ağırman'a göre Ahmed Naim eserinde zengin bir literatür kullanmış, ancak kaynak gösteriminde modern metotları tatbik etmemiştir. Ağırman'a göre bu duruma bakarak günümüz akademik çalışmalarının bu alanda ne kadar mesafe aldığını söylemek mümkündür.

Doç. Dr. Bünyamin Erul "Kamil Miras'ın Şerh Yöntemi ve Kaynakları Üzerine" isimli tebliğine Kamil Miras'ın, yeni kurulan meclisin aldığı kararla, *et-Tecridü's-Sarih*'in terceme ve şerhi faaliyetine katılma sürecini anlatarak başlamaktadır. Erul'un verdiği bilgiye göre Kamil Miras'ın bu çalışmadaki görevi, Ahmed Naim tarafından hazırlanmış olan üçüncü cildin müsveddelerini tashih edip basmakla başlamış, müsvedde içerisinde eksik çıkan bir hadisin tercüme ve şerhini çalışmaya eklemiş, Ahmed Naim'in bir kısım izahları hakkında dipnot düşerek bazı takdir ve tenkitlerde bulunmuş, bazı tercüme hatalarını tashih etmiş, zaman zaman, Şâfiî olan Ahmed Naim'in kendi mezhebinin usulü doğrultusunda yapmış olduğu izahlara yönelik olarak Hanefî mezhebinin görüşlerini serdetmeye ve cevaplar vermeye çalışmıştır. Kamil Miras bu düzeltmeleri (K.M) rumuzuyla belirtmiştir. Erul'a göre Kamil Miras'ın terceme yöntemini harfî tercümeyle itina, hadisin gerek diğer rivayetlerindeki gerekse Buhârî şerhlerindeki farklı ifadelerinden yararlanma ve kolayca ayırt edilmesi için bu ilâve bilgileri parantez içerisinde gösterme şeklinde özetlemek mümkündür. Erul'a göre harfî tercüme iddiasına rağmen bazan yapmış olduğu

zorlama yorum ve izahları metin içinde vermek suretiyle zaman zaman okuyucuyu yanlış bilgilendirmektedir. Kamil Miras şerh yöntemini ise şöyle özetlemek mümkündür: Öncelikle *Sahih-i Buhârî*'den, oradaki bab başlıklarından ve konu ile ilgili âyetlerden yararlanılmış, Buhârî'de mevcut olan, ancak Zebidî'nin ihtisar nedeniyle nakletmediği maktû ve muallak haberlere başvurmuş, okuyucunun kolayca yararlanabilmesi için, râviler, rivayetler, fikhî hükümler, içtimaî hakikatler, ahlâkî umdeler, biyografiler gibi bazı başlıklar altında uzun izahlar yapmış, bu izahlar esnasında bazan Arapça, Farsça ve Türkçe şiirlerden yararlanmıştır. Kamil Miras özellikle hadislerin şerhinde ve hüküm çıkarma konusunda Aynı'nin *Umdetu'l-kârî* adlı Buhârî şerhinden faydalanmıştır. Erul'a göre Kamil Miras başlangıçta tasarladığı bu yöntemi ilk iki ciltte (IV-V.) büyük ölçüde gerçekleştirmeye çalışmışsa da, muhtemelen eserin haddinden fazla geniş olacağı endişesi veya bu doğrultudaki herhangi bir müdahale ile daha sonraki ciltlerde genellikle hadislerin tercüme ve kısa izahlarını vermekle, bazan da sadece tercümelerini vermekle yetinmek durumunda kalmıştır. Dolayısıyla başlangıçta planladığı yöntemi kısmen uygulayabilmiştir. Bazan sayfalarca bilgi verilirken, asıl izah edilmesi gereken bazı hadislerin, şerhe muhtaç olan bazı konuların sadece tercüme edilerek geçilmesi önemli bir eksikliklerdir. "Dinini değiştireni öldürün!" hadisinin şerhsiz ve izahsız tercümeyle geçilmesi böyledir. Erul'a göre Miras bazan zorlama hükümler çıkartmakta, metinden uzaklaşarak kabul edilmesi zor bazı açıklamalara gittiği de görülmektedir. Eserinde dikkat çeken bir husus da bazan oldukça tepkisel ve duygusal ifadeler kullanabilmesidir. Miras bazan da kaynak olarak kullandığı eserlere itimat edip, orada verilen bilgilerin doğru olup olmadığını yeterince sorgulamadan terceme etmekle yetinmektedir. Erul'un Miras'a yönelttiği tenkitlerden biri de o gün için bile Türkçe karşılıkları bulunan Arapça ve Farsça ifadeleri ve terkipleri kullanmak suretiyle metni anlaşılabilir hale getirmesidir. Zira neticede bu eser bir tercüme ve şerhtir ve sadece ilmiye sınıfına değil, Arapça bilmeyen halka da hitap etmektedir. Bünyamin Erul bu tenkitlerden sonra Kamil Miras'ın şerhte kullandığı kaynaklardan bahsederek eserin değerini sorgulamaktadır. Erul'a göre uzun bir emek neticesinde ortaya çıkan bu çalışma, başta yayınlandığı dönemlerde olmak üzere, o günden bugüne bu sahada büyük bir hizmet vermiş, kendinden sonra yapılan tercümelere kaynaklık etmiştir. Dolayısıyla eserin sadeleştirilmeden kütüphanelerimizdeki müstesna yerinde kalması ve ondan yararlanabilecek kudrette olanlar için bir başvuru kaynağı olmaya devam etmesi daha isabetlidir. Halk için yapılacak terceme ve şerhler ise, onların ihtiyaçlarını ve problemlerini gözeterek, seçme veya derleme tarzında, anlayacakları bir dil ile olmalıdır.

Bu oturumun üçüncü tebliği Yrd. Doç. Dr. Erdinç Ahatlı'nın "Ahmed Davudoğlu'nun Şerh Yöntemi" isimli tebliği idi. Ahatlı tebliğine Ahmed Davudoğlu'nun kısa özgeçmişi ile başlamakta, eserlerini sayarak şerh

yönetime geçmektedir. Ahatlı'ya göre Davudoğlu, şerhinde tabakat kitapları ve önceki şerhlerden istifade etmiştir. Davudoğlu kendisini şerhin dışında tutmaya özen göstermiş ve hep eski ulemâyı konuşturmak süretiyle aşırı muhafazakârlık denilebilecek bir gelenek ve Hanefi mezhebi çerçevesinde bir eser kaleme almıştır. Ahatlı bu durumun yaratacağı problemlerden bahisle şöyle demektedir: Bu durumda şerhin yazıldığı döneme ne söylediği, hadislerin çağımızla ve sorunlarıyla nasıl bir irtibatının kurulduğu soruları gündeme gelmektedir. Maalesef şerhte çağımızla ve tartışılan sorunlarıyla direk olarak fazla bir ilginin kurulduğu söylenemez. Belki de şârih, içtihad tartışmalarındaki tavrıyla, içtihad kapısının kapanmadığını, fakat içtihad şartlarını taşıyan müçtehid bulunmadığını savunarak günümüz sorunlarıyla hadisler arasında bilinçli bir mesafe koymuştur. Yani bir yönüyle bu eserin yazılmasının diğer bir amacı, dinde ıslahat ve içtihad taraftarlığına karşı geleneğin savunmasını yaparak cevap vermektir, denilebilir. Ahatlı'ya göre şerhin muhtevasına bakıldığında belli bir hedef kitlenin gözetilmediği dikkat çekmekte, herkesin istifade edebileceği ve büyük oranda klasik şerhlerdeki bilgilerin anlaşılır bir dille aktarılarak halkın hadis ve sünnet kültürünün artırılmasının hedeflendiği görülmektedir. Ancak bu haliyle şerh, sıradan bir vatandaşın pek çok konuyu rahat anlayabileceği bir içerikten mahrumdur. Müslim şerhi bu haliyle, uzun kelime ve kavram izahlarıyla, hükümler konusunda mezheplerin farklı görüşlerini değerlendirmesiyle ve klasik şerhlerdeki bilgileri güzel bir şekilde özetlemesiyle başta İlahiyat Fakültesi öğrencileri, özellikle de hadisle ilgilenenler olmak üzere, hadis eserlerine özel bir merak duyan ve bu konuda kendisini yetiştirmiş diğer kişiler için temel bir müracaat kaynağı hüviyeti taşımaktadır. Ahatlı son olarak, eser üzerine İhya Araştırma Merkezi'nin katkılarıyla hazırlanan mufassal bir fihriste (İstanbul 1993) dikkat çekerek tebliğine son vermektedir.

Yrd. Doç. Dr. Salih Karacabey ise "Cumhuriyet Türkiyesinde Sünneti Anlama Problemine Çözüm Arayışları" başlıklı tebliğini sundu. Karacabey tebliğinde özetle řu görüşleri dile getirdi: Hadislere ve sünnete dair en temel problemlerden biri de hadislerin anlaşılması meselesidir. Hadisin yanlış anlaşılması, zaman zaman sıhhati ile ilgili şüphelere sevk etmektedir. Her ne kadar hadislerin anlaşılmasına yönelik çalışmaların yetersizliği iddia edilse de Osmanlı'nın son dönemlerinde başlayan ve Cumhuriyetin ilk yıllarında devam eden yeniden gözden geçirilmiş medrese programlarında hadislerin anlaşılmasına yönelik önemli açıklamalara yer verilmiştir. Cumhuriyet tarihi boyunca bütün dinî ilimlerde görülen gerileme, hadislerin anlaşılmasına yönelik çabalarda da tabii olarak kendini göstermektedir. Ancak son yıllarda yapılan gerek doktora tezi gerekse müstakil ilmî çalışmalarda hadislerin anlaşılması konusu yeniden gündeme getirilmiştir. Bu çalışmalarda İslâmî ilimlerin, hadislerin anlaşılması meselesinin Hz. Peygamber'den günümüze gelinceye kadar gündemde tutul-

duğuna dair vurgulara yer verilir. Özellikle İslâm hukuku, kelâm ve tasavvuf gibi disiplinlerin kendi alanları ile ilgili olan hadislerin anlaşılmasına önemli ölçüde katkıda buldukları inkâr edilemez ise de, sünnetin tamamının anlaşılması problemini çözecek nitelikte olmadıkları da açıktır. Dolayısıyla dirâyetü'l-hadis kapsamındaki hadis ilimlerinin, hadislerin anlaşılmasına yönelik olarak ortaya koydukları çalışmaları ön plana çıkarmak ve konusu insan olması sebebiyle psikoloji ve sosyoloji gibi ilimlerden de istifade ederek hadislerin anlaşılmasına yönelik gayretlerin yine hadisçiler tarafından ortaya konulması önemli bir görev olarak algılanmalıdır.

Toplantı her oturumun ardından bütün akademisyenlerin görüşlerine açık, geniş katılımlı müzakerelerin ardından genel değerlendirmeler, gelecek yıl yine Gerede'de yapılacak olan toplantı konusu tekliflerinin alınması ve önerilen konuların müzakereleri ile sona erdi.

Hüseyin KAHRAMAN, Yrd. Doç. Dr.

UÜ İlahiyat Fakültesi, BURSA